

Rok VI:2008

Numer 11 (164)

Data odczytu: 12.3.2008

Data wydania: 12.3.2008

Edward Wiśniewski

725. spotkanie

Historia rejonu Kępy Fortecznej

Obszar Kępy Fortecznej znajduje się na północ od miasta Grudziądza i obejmuje wsie: Nowa Wieś, Parski oraz Cytadelę i Górę Garnizonową. Od wschodu teren ten graniczy ze wsią Świerkocin, od północy z wsiami: Mokre i Zakurzewo, od zachodu z rzeką Wisłą. Najwyższe wzniesienie w obrębie miasta Grudziądza znajduje się w środkowej części Nowej Wsi i wynosi 86,1 m.

Nowa Wieś. Nazwy niemieckie: Sigarth, Segersberge, Zeigerberg, Nuwedorf i Neudorf. Polska nazwa: Nowa wieś, powstała przy końcu XVI wieku. Jej przywilej lokacyjny wprawdzie zaginął, lecz z używanej nazwy można wywnioskować, że wydał go komtur grudziądzki Sieghard von Schwarzburg urzędujący w 1331-1335 r.

W 1438 r. Nowa Wieś posiadała wg ksiąg czynszowych 35 włók osiadłych i 12 nie uprawianych. Czynsz wynosił po 12 skojców i 2 kury od włóki. Dwa lata później komturstwo z osadnikami wysiało 83 korce żyta na przyszłoroczne zbiory. Ciekawy jest zapis w „Inwentarzu starostwa grudziądzkiego” z 1601-3. Wieś posiadała razem 48 włók i 2 włoki nieużytków, płaciła 187 florenów, 20 gr. czynszu od szarwarkowych z 23 włók i nieszarwarkowych 13 włók. Sołtys posiadał 5 włók i nie płacił czynszu.

Dnia 10 IV 1613 r. odnawia król Zygmunt III Maciejowi Goszczyńskiemu przywilej na sołectwo, którym ma urzędować aż do śmierci. W 1635 r. król Władysław IV nadaje sołectwo Wiktorowi Bogatce. W czasie wojny ze Szwedami Nowa Wieś poniosła znaczne szkody. Lustracja wykazuje, że w 1664 roku z 14 gburów, którzy przedtem gospodarzyli na 28 włókach, nie było już ani jednego i lenne włóki leżały odłogiem.

Dnia 30 VIII 1661 r. królowa Ludwika Maryja w Warszawie nadała 17 włók pułkownikowi Henrykowi de Beaulieu, który płacił za nie rocznie 53 floreny do zamku. Prócz niego Elias Henning, jako sołtys w Nowej Wsi dzierżawił 3,5 włóki i płacił 35 florenów.

Lustracja z 1765 r. wykazuje, że w Nowej Wsi było 17 gburów z sołtysiem Gawroszewskim. Niektórzy z nich już 7 IX 1748 r. byli dzierżawcami 12 włók, nadanych przez starostę Jerzego Mniszka. Płacili oni 240 florenów rocznie czynszu. Dnia 4 VII 1759 r. starościna Dorothea Amalia v. Buchholz nadała w wieczystą dzierżawę 14,5 włók za roczną opłatą czynszu 58 florenów. Dodatkowo mieli dostarczać również drób jak też i drewno i siano do zamku. Mieli również prawo „robienia piwa” trzy razy do roku, od szarwarku byli wolni.

Gburzy z Parsk dzierżawili w tym czasie 3,5 włóki w Nowej Wsi. Po I rozbiorze Polski, wydał rząd pruski sołectwo jak i ziemie lenne – razem przeszło 12 włók na własność z opłatą jednorazową 174 talarów i przeszło 50 talarów rocznego czynszu. Za to każdy lokator zobowiązany był osadzić 2 rodziny na każdym z 6 morgach. Reszta włók została w 1821 r. wydana na własność za 374 talary.

Wracając do 1807 r. wieś przeżyła drugi kataklizm, a to ze względu na oblężenie cytadeli przez armie sprzysiężone z wojskiem francuskim. Wykazuje to dość dokładnie mapa z tegoż roku, gdzie były rozlokowane wojska, ich stanowiska, szańce itp.

Pół wsi od strony lasu został spalona. Wg konwencji elbląskiej z dnia 10 XI 1807 r. Nowa Wieś jak i np. miasto Grudziądz pozostały własnością króla Prus, tworząc tzw. enklawę.

W latach 80-tych XIX w. obszar wsi wynosił około 3100 mórg z 90 budynkami, w tym 53 domami mieszkalnymi z 431 osobami. Parafie były w Grudziądzu, szkoła na miejscu, a urząd ewidencyjny w Kuntersztynie.

W latach 1902-8 wokół Grudziądza pobudowano forty obronne, między innymi w Parskach, Nowej Wsi, Świerkocinie, które tylko częściowo spełniały rolę obronną. Główny szlak z miasta do Nowej Wsi odbywał się obecną ulicą Forteczną, Jagiełły i przy lasu forticznym. Z chwilą umiejscowienia w 1924 r. cmentarza katolickiego przy końcu obecnej ulicy Poniatowskiego i Grudziądzkiej w Nowej Wsi, główna trasa przeniosła się na tę drogę, gdzie wybrukowano trakt pomiędzy górkami piaskowymi.

W 1931 r. Nowa Wieś liczyła obszar 805,6 ha z liczbą ludności 1293, a w 1944 r. obszar powiększył się do 810,5 ha.

Dynamiczny rozwój wsi nastąpił w latach 50-60-tych XX wieku, gdzie wytyczono nowe ulice (niektóre o nazwie takiej samej jak w mieście). Rozwinęło się budownictwo domków jednorodzinnych. W tym czasie nastąpił też wzrost produkcji w mieście a tym samym zapotrzebowanie na siłę roboczą. Wieś tą nazywano „sypialnią Grudziądza”.

Po koniec XX wieku nastąpił zastój w budownictwie, kiedy wszelkie inwestycje przeniosły się na południe miasta, ze względu na budującą się „Geotermię” w Maruszy jak i autostradę A-1.

W 1999 r. Nową Wieś podłączono do sieci wodociągowej, działającej w mieście a w 2001 r. oddano w północnej części wsi nowoczesną oczyszczalnię ścieków. Obecnie w 2000 r. obszar wsi wynosi 810,2 ha z 1382 mieszkańcami.

Parski. Wieś leży na prawym brzegu Wisły w północnej stronie wyżyny fortecznej. Pierwotna nazwa brzmiała w języku niemieckim Parsken, a w języku polskim – Ostrów.

Wg „Inwentarza starostwa grudziądzkiego” z 1601-03 pierwsi osadnicy mieszkali na łąkach, czyli na nizinach między Wisłą i Osą, gdzie ziemie były często podtapiane. Otrzymali je wg kontraktu z 1591 r. na lat 30. Nie ustalono liczby włók tylko szacunkowo płacili 256 florenów i 20 groszy.

W 1618 r. starosta grudziądzki Jakub Szczepański nadaje pięciu „olendrom” pastwisko Ostrów na 30 lat z czynszem 35-40 groszy za morgę. Byli wolni od tłoki i mieli prawo obierania sobie sołtysa. W czasie wylewu mogli wypędzać bydło na pastwiska zamkowe.

Wg „Inwentarza starostwa grudziądzkiego” z 1739 r. czynsz wynosił dla całej wsi 150 zł., z 4 włók i dostarczenie do zamku pewnej liczby drobiu. W 1765 r. lustracja wymienia 5 gburów, którzy po 1772 r. zostali uwłaszczeni.

Dnia 3 V 1776 r. wyodrębniono grunty wsi Parski, leżące przy skarpie pod zabudowę cytadeli. Obszar wynosił około 40 ha. Do budowy zatrudniono 6918 ludzi, w tym 387 murarzy oraz sprowadzono 180 cegielników, którzy wytwarzali cegłę na miejscu. Cegielnia mieściła się na południe od cytadeli przy magazynie prochowym II. Prosperował ona aż do połowy XIX w.. Jak podaje Xavery Frólich w „Słowniku Królestwa Polskiego” z 1882 r. powstała około 1817 r. nowa osada w obrębie północnej części cytadeli tzw. Anbau Parsk, czyli „Dobudowa” i w 1868 r. liczyła 24 domy, z 155 mieszkańcami i nie była bezpośrednio administracyjnie związana ze wsią. Zapewne byli to pracownicy cytadeli, gdyż w XIX w. istniało tam więzienie dla przeciwników reżimu pruskiego. Po I wojnie światowej cytadelę objęło wojsko polskie.

Wracając do wsi Parski – w 1868 r. istniało tu 19 budynków, w tym 5 zamieszkałych przez 42 osoby na powierzchni 1122,6 mórg. W 1924 r. Parski zalane zostały przez powódź – 71 gospodarzy poniosło straty. W 1931 r. mieszkało w Parskach 312 osób na powierzchni 284,3 ha i należeli do obwodu wójtowskiego w Nowej Wsi. W 2000 r. obszar wsi wynosił

289,3 ha i liczył 158 mieszkańców. W latach 1900-13 oraz w II połowie XX w. prowadzono badania archeologiczne kultury łużyckiej i wczesnopomorskiej.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.